

Ze života ČPdS

Rozhovor s docentem Vladimírem Spoustou v čase jeho sedmdesátin

Prof. PhDr. Josef Maňák, CSc.: *Za 70 let života člověk zaznamená celou řadu událostí a prožitků, jejichž řešením získává cenné zkušenosti i životní moudrost. Je vždy zajímavé a poučné vyslechnout si, co na člověka hluboce zapůsobilo, ať už šlo o jevy kladné, nebo záporné. Prozrad' čtenářům, co Tě nejvíce ovlivňovalo a utvářelo.*

Doc. PhDr. Vladimír Spousta, CSc.: Souhlasím s Tebou, že osobní životní zkušenosti každého z nás se mohou stát zdrojem poučení. O ty se rád podělím, ale životní moudrosti rozdávat (zatím) nemíním, to nechť zůstane výsadou zkušenějších a moudřejších. S přibývajícímí léty, kdy se vymaňuji ze zajetí všednodenních malicherností nejroztodivnější proveniencie a kdy se zbavuji nadvlády různých biologických a sociálních „diktátorů“, intenzivně vychutnávám hodnoty méně pomíjivé, méně atraktivní a existenciálně postradatelné a upínám se k hodnotám jinačejším a donedávna přehlíženým. Teprve dnes dovedu plně docenit hodnotu i drobného zážitku, radosti ze styku s jednoduchostí a neokázalostí (např. románské architektury), s bezbranným živým tvorem, s přirozeností, nevyumělkovaností, s nezáludností a upřímností atd. atd. Když se ohlížím zpět, uvědomuji si, že jsem *homo perturbator*. Mám v sobě neklid a stále před sebou něco, co mě znepokojuje a provokuje k hledání příčin a možností nápravy. Ostatně v tomto hledání a korigování již poznáného tkví nejen podstata vědecké práce a učitelské profese, ale i smysl veškerého lidského usilování: ten nikdy nekončící proces objevování provázený pochybováním a tápáním. K těm nejvyšším metám, které bývají dostupny jen vyvoleným a jen se speciální výzbrojí, jsem sice vždy vzhlížel (a vzhlížím), ale také vím, že vydat se na cestu k nim už nemohu, protože čas příhodný k takovým výstupům mně už obešel.

Kdo mě ovlivnil? V mladších studentských letech měl na mne silný vliv můj otec, a to v mnoha směrech. Můj zájem o přírodu a umění byl buzen a živen právě jím. Především tím, že jsme svůj volný čas trávili s malířským „nádobíčkem“ v přírodě. On také přispěl velkou měrou k tomu, že umění a hory patří k mým takřikajíc osudovým láskám. V blízkosti zrodu

jeho osobitého výtvarného vidění horských scenérií jsem si poprvé uvědomil monumentalitu a proměnlivou krásu hor. Hluboký obdiv a opravdovou lásku k nim jsem začal intenzivně prožívat teprve po čtyřicítce (a jsem vděčen i za to pozdní „prohlédnutí“). Snad nejhrouběji mě zasáhly Vysoké Tatry, které jsem „prochodil“ jako turista: ve studentských letech s otcem, později – ve zralém věku – s manželkou. Dnes se mohu pyšnit tím, že jsme všichni tři „ohmatali“ vlastní kůží (chodidel) téměř všechny tatranské doliny, jejich rozkvetlé, neskutečnými barvami rozdivočelé louky i chladem sálající průzračná plesa. V letech univerzitních studií jsem se setkal s mnoha charismatickými osobnostmi a vynikajícími učiteli. S vděčností vzpomínám na většinu z nich. Orientovat se v hudebním světě mi pomáhali muzikologové Bohumír Štědrůň a Jan Racek a hudební skladatelé Jan Kunc, Zdeněk Blažek a Ctirad Kohoutek, v houslové a komorní hře jsem se zdokonaloval jako žák Jana Vratislavského, dovednosti hudebněvýchovné jsem získal v dílně Františka Lýska. Filologickou erudici jsem nabyl u Františka Trávníčka, Josefa Kurze a Adolfa Kellnera, literárněvědné základy u Josefa Hrabáka a Antonína Grunda.

Prof. Maňák: *Jsi uznávaný pedagog. Jaké máš vzpomínky na školu a co Tě vlastně k učitelování přivedlo? Čím Tě dosud tato profese přitahuje?*

Doc. Spousta: I volba mé profese má svůj původ v učitelském povolání mého otce. Domnívám se, že dobrý učitel by měl mít nadhled a rozhled, měl by umět rozlišovat podstatné od nepodstatného a rozpoznat i vycítit, kam nové myšlení v jeho oboru tenduje. Sám se bráním tomu, abych na dění kolem sebe nepohlížel tmavými brýlemi, ale díval se optikou „bezpředsudkovou“ a bifokální, která by mi dovolovala vidět i detaily pod nohama i vzdálený obzor bez předpojatosti. Proto se snažím řešit vědecké i pedagogické problémy v širším kontextu příbuzných oborů, vícerozměrně a alternativně. Život mě nejednou poučil, že bychom měli (a to nejen ve vědě!) o všem pochybovat.

Učitel by měl také zvládnout dovednost pohotově reagovat na nečekané situace, měl by mít nadání improvizace, ale také musí umět studenta vyslechnout (a naslouchat mu). Učitelská profese je nesmírně náročná; srovnatelná je podle mého mínění jen s profesí lékařskou. Dostát beze zbytku všem požadavkům, které na něho (a to právem!) pedeutologové kladou, není snadné a lze jen těžko očekávat, že by každý učitel byl s to dostát jim v plné míře. Výjimečný jedinec, kterému by se dařilo ve všem se identifikovat se svým ideálním předobrazem, by v očích svých studentů asi více ztrácel, než získával, protože by se tím zbavoval neomylnosti a nedokonalosti své lidské podstaty. Vždyť ideál je dobrý jen jako model, kterému se nám daří více či méně se přiblížit. I já jsem o to usiloval, protože jsem měl ctižádost být

dobrym učitelem. Učitelská profese mě přitahuje především tím, že dává možnost být účasten onoho fascinujícího aktu hledání řádu, objevování nepoznaného a tvoření nového. Subjektivně mě nejvíce vyhovuje skutečnost, že každý stereotyp je jí cizí a tvořivost je jí vlastní. Práci učitele nelze striktně naprogramovat, vyučovací postup algoritmizovat nebo výchovné prostředky mechanizovat. Každý pracovní den učitele je jiný, tak jako je jiný a neopakovatelný každý žák. Tyto souvislosti jsem si zvlášť zřetelně uvědomil v době, kdy jsem byl pro své nekonformní politické postoje donucen z fakulty odejít a pracovat mi bylo dovoleno „jen“ s tzv. problémovými jedinci v diagnostickém ústavu. Přestože jejich reedukace vyžadovala ode mne plné nasazení psychické i fyzické a moje úloha vychovatele – etopeda byla vyčerpávající a tristní, odborně mě uspokojovala, protože nebyla stereotypní. Měl jsem totiž možnost nahlédnout do zákulisí mnoha tragických osudů, v jejichž soukolí bylo často drceno bezbranné a nevinné dítě.

Prof. Maňák: *Současně jsi také renomovaný vědecký pracovník. Jak se z učitele nebo vedle učitele stane vědátor?*

Doc. Spousta: Mé zasvěcení do vědecké práce má „na svědomí“ estetik a pedagog prof. František Holešovský, který mi nezištně oponoval mé první, nevytříbené vědecké pokusy a byl mi též rádcem při mém vstupu na univerzitu. Domnívám se, že v učiteli, který vykonává svoji profesi s plným nasazením, musí jednoho dne vzkličít zárodečná plazma potenciálního vědce. Stává-li se denně účastníkem objevitelských aktivit svých žáků, nemůže zůstat nedotčen a nenakažen touhou sám se vydávat do neprobádaných končin. Mne tedy přivedly k vědecké práci jinakost a krása každé nové cesty za poznáním, ale i radost z poznání.

Prof. Maňák: *Bližší spolupracovníci Tě znají též jako výkonného umělce – hudebníka, fotografa a malíře, který ve všech těchto oblastech vysoko překonal amatérskou úroveň. Kterému umění dáváš přednost a jak to všechno dokážeš zvládnout?*

Doc. Spousta: I když svůj obdiv k tatranské přírodě vnímám jako součást pokory před její fantastickou proměnlivostí, cítím, že tou pravou jeho příčinou je moje touha objevovat krásu jako vše završující entitu všehomíra. Proto i snaha zachytit prchavé okamžiky okouzlení při styku s krásou našla své naplnění i v oblasti umělecké – výtvarné, ve „světlokresebné“ (fotografické) především. Hudba pak zaujímá v tomto sousedství zvláštní postavení: je pro mne nejen předmětem studia, ale plní v mém životě i funkci kompenzační a katalyktickou. Relaxační potence hudebního umění využívám i k celkové psychické regeneraci a duševní očištění. Hrou v orchestrálních a komorních souborech nejrůznějších sestav (od dua až po smyčcové kvarteto)

jsem nacházel potěšení jako houslista nebo violoncellista. A tak asi nikoho nepřekvapí, jestliže zmíněné aktivity našly svůj pendant též v činnosti odborné, vědecké i pedagogické. Nebudu snad obviněn z přílišné neskromnosti, označím-li své poslední monografie *Krása, umění a výchova* a *Integrace základních druhů umění ve výchově* za vědecký ekvivalent svého soužití s krásou ukrytou v přírodě a umění.

Prof. Maňák: *Tvé obrazy visí v mé pracovně i v bytě, takže je trvale vnímám, přesto mně nezevšedněly. Vyjadřuješ se tvořivě hlavně v umění, nebo i v životě?*

Doc. Spousta: Kreativní a estetický přístup ke světu je mi – domnívám se – natolik vlastní, že i ke zcela druhořadým, marginálním všednodennostem nedovedu přistupovat beze snahy vnést do nich řád a uspořádat je esteticky. Teprve pak v nich nacházím uspokojení.

Prof. Maňák: *V Tvých odborných studiích postihují výraznou snahu po jasnosti, přesnosti, uspořádanosti, řádu. Neprožíváš rozpor mezi vědeckou logikou a uměleckou emocionalitou?*

Doc. Spousta: Zdá se mi, žes tu vystihl a pojmenoval jeden z principů mého usilování vůbec – nejen v oblasti odborné. Vskutku: každý kontakt s nepřesností, neuspořádaností a „neřádem“ v jakékoli podobě mě vždy silně znepokojoval. Protože jsem nikdy nestavěl logiku vědy do protikladu k emocionalitě, tak jsem také žádný rozpor mezi nimi nepocítil. Spíše bych uvažoval o odlišnostech vědeckého myšlení na jedné straně a uměleckého citění na straně druhé. Mám za to, že věda a umění mají společná východiska, společné kořeny: první i druhé je taveno ve stejném kadlubu – jen s jinými ingrediencemi. Jsou to dvě křídla unášející téhož živého tvora; jen ve vzájemné souhře ho mohou uchovat při životě. Vždyť ve vědě stejně jako v umění usilujeme o totéž: v oné nekonečně rozmanité množině jevů tohoto světa hledáme zákonitosti, řád, harmonii. Proto se i já snažím dopátrat smyslu svého usilování a svého bytí na této modré planetě.

Prof. Maňák: *Dosáhl jsi v různých, a to odlišných oblastech tvorby pozoruhodných výsledků. Čeho si nejvíce považuješ?*

Doc. Spousta: Toť otázka nelehká, tak jako je nesnadná každá selekce. Především si cením toho, že se mi (snad) daří při koncipování vybraného tématu nalézt funkční hledisko pro klasifikaci pojednávaných problémů a udržet při literárním zpracování systém a řád. Stejně tak si považuji toho, jak dnes vnímám a prožívám povolání vysokoškolského učitele. Jsem přesvědčen, že to prvotní a základní, co by mělo z jeho osobnosti vyzařovat, je přirozená

intelektuální autorita vyvěrající nejen z jeho osobnostních rysů, ale též ze seriózního podloží odborného a vědeckého. Alfou a omegou jeho snažení by se měla stát tvůrčí, prokazatelně přínosná vědecká práce. Vždy jsem však cítil, že autoritou zakotvenou jen na této bázi bych své studenty získával jen s obtížemi. Jeho autorita by se měla utvářet také na základě sociálním, aby mu komunikativní a empatické schopnosti umožnily vznítit takový zájem studentů o obor, který by vyústil v jejich badatelskou spoluúčast na výzkumu. Dostát tomuto předsevzetí se mně však dařilo bohužel jen ve spočitatelných případech.

Prof. Maňák: *Stále se podílíš na přípravě budoucích pedagogů. Jak hodnotíš dnešní mladou generaci?*

Doc. Spousta: Vyslovit hodnotící soud o dnešní mladé generaci globálně se necítím povolán. Současná generace vysokoškolských studentů, s níž přicházím v důvěrnější kontakt, má podle mého mínění ztíženou situaci v tom smyslu, že musí řešit své každodenní problémy na pozadí sváru doznívajících „věčných pravd“ totalitní ideologie a brutálního liberálního relativismu, „opeřeného“ nadto ještě pragmatismem postmoderního nazírání. Nerad bych paušalizoval, ale v době, kdy je cokoli nahraditelné čímkoli a vžitě vzory chování minulých generací a jejich hodnotový systém se převrací, vystává tu pro ni reálné nebezpečí, že uvízne v povrchnosti, utilitarismu, nacionalismu atd.

Prof. Maňák: *Vyzařuje z Tebe energie, touha po poznání, optimismus. Jaké je Tvé životní krédo?*

Doc. Spousta: Nemyslím, že by ze mne energie vyzařovala. Určitě však vím, že mi energie pomalu, ale jistě ubývá, i když touha po poznání a činnostmi mě neopouští, ale naopak s přibývajícimi roky sílí. Ocítám se tak v neřešitelném dilematu. Snaha domoci se poznání bývá u mne obvykle provázena intenzivním nutkáním nejen být účasten pochodu na cestě za poznáním (být při tom, kdy je možno zvolat *heuréka*), ale také snahou zřetelně vyznačit svůj osobní podíl na onom „nalezení“. Přiznávám, že jsem – tak jako všichni jedinci našeho druhu – ctižádnostivý (lišíme se snad jen druhem cti, kterého jsme žádnostivi). Vyslovit své životní krédo by mi nečinilo potíže, kdybych při tom necítil, že musím redukovat, zjednodušovat a stylizovat.

Prof. Maňák: *Přejeme Ti, aby Ti mladistvý elán ještě dlouho vydržel. Jaké máš plány do budoucnosti?*

Doc. Spousta: Bohužel teprve v posledním desetiletí se mi podařilo alespoň zčásti zhodnotit některé nejzralejší své práce, které mi zůstaly v rukopise z doby, kdy jsem byl izolován od akademického života. V současné době

dokončuji text, v němž se mi (alespoň v to doufám) podařilo netradičním způsobem zpracovat stěžejní pedagogické problémy. Jejich prezentace ve vizualizované podobě (ve schématech a tabulkách) by mohla pomoci adeptům učitelství při studiu pedagogiky, mým kolegům pak jako výchozí materiál pro alternativní práci v seminářích. Podle svého soukromého edičního plánu bych chtěl ještě v tomto roce připravit k oponování práci, k níž jsem začal sbírat materiál již před 30 lety. Sleduji v ní vztahy mezi slovesným uměním a hudbou včetně rozličných způsobů jejich vzájemného ovlivňování, prostupování a scelování. Doplněna bude registrem několika tisíc evidovaných konotací uměleckých děl obou druhů.

Josef Maňák

Životní jubileum doc. PhDr. Rudolfa Kohoutka, CSc.

Narodil se v Brně 14. 1. 1940, kde také prožil větší část svého života. V roce 1962 absolvoval Filozofickou fakultu brněnské univerzity, obor odborná psychologie. Studoval u akademika Viléma Chmelaře. Již během svého studia pracoval na Katedře psychologie a pedagogiky jako pomocná vědecká síla. Po vystudování dlouhodobě vyvíjel intenzivní odborné a organizační aktivity v dětském psychologickém poradenství a v pedagogické psychologii. V roce 1970 se stal doktorem filozofie. Dva roky na to absolvoval roční postgraduální studium poradenské psychologie na Karlově univerzitě v Praze. V době jeho čtyřletého externího působení ve Výzkumném ústavu obchodu v Praze, počínaje rokem 1970, se zabýval výzkumem profesiografie a metodik odborného psychologického profesního poradenství. Obhájil tehdy úspěšně různé výzkumné práce s touto tematikou a o výsledcích výzkumů referoval na konferencích s mezinárodní účastí u nás i v zahraničí.

Od roku 1975 působil jako ředitel Pedagogicko-psychologické poradny města Brna. Zajistil zde postupně plnému počtu pracovníků poradny důstojné a reprezentativní pracovní prostředí. Systematicky pečoval o zvyšování odborné úrovně pracovníků poradny i brněnských výchovných poradců. Jeho přičiněním se poradna účinně zapojila do rezortního výzkumu pro ministerstvo školství a publikovala řadu příruček, metodických listů i praktických pomůcek, které byly požadovány i mimo brněnský obvod. Zasloužil se o zřízení a rozvoj řady pedagogicko-psychologických poraden na jižní Moravě.

V roce 1981 se stává kandidátem psychologických věd a rokem 1987 se datuje počátek jeho působení na VUT v Brně, na jehož katedře pedagogiky zakládá vysokoškolskou psychologickou poradnu pro studenty i zaměstnance VUT. Dlouhodobě působil jako externí učitel katedry psychologie Filozofické

fakulty brněnské univerzity, kde se věnoval zejména problematice psychologického poradenství a byl členem rigorózní komise pro obor psychologie. Spolupracoval externě s katedrou psychologie na Pedagogické fakultě MU v Brně. V roce 1990 byl jmenován docentem pedagogické psychologie. Od roku 1990 až doposud pracuje jako vedoucí Ústavu společenských věd FAST VUT. Byl nominován na Mezinárodní cenu H. Arendtové pro rok 1997 za koncepci humanizace výuky vysokých škol technických. V roce 1999 se stal členem vědecké rady Pedagogické fakulty MU v Brně. Při své práci vysokoškolského učitele motivuje úspěšně posluchače ke studiu základů psychologie i jiných společenských věd.

Výzkumné, vědecké a odborné práce docenta Kohoutka jsou oceňovány jak v domácím, tak mezinárodním měřítku. Pokrývají nejen původní poradenskou psychologii, ale také psychologii pedagogickou, psychologii práce, organizace a řízení. Nejnověji také přispívají k oboru psychologie zdraví. Jen publikační činnost překračuje stovku titulů. Za všechny uveďme alespoň monografie *Základy psychologie*, Praha 1970, *Psychológia v obchodnej praxi*, Bratislava 1985, *Psychologie pro inženýry*, Brno 1989, či *Osobnost a sebepoznání studentů*, Brno 1998 a články *Projekční metody vyšetřování osobnosti v časopise Věda a život (1960)*; Jaroslav Foglar a pedagogická psychologie (*Rovnost 1990*).¹

Po léta pracoval jako člen redakční rady časopisu *Psychológ*. Je předsedou redakční rady časopisu *Diagnostika a terapie poruch komunikace*.

K nejdůležitějším vlastnostem, které charakterizují osobnost docenta Kohoutka, patří bezesporu vstřícnost, pracovitost, spolehlivost, vytrvalost, obětavost i skromnost, férovost v jednání, smysl pro diplomatická řešení situací, které si to vyžadují, a mnoho dalších.

Přes své celoživotní velké pracovní nasazení vychoval ve své rodině čtyři děti a má šest vnuků a vnuček.

Co říci závěrem?

Pane docente, přijměte toto malé ohlédnutí nejen jako naši příležitost vyjádřit Vám hlubokou úctu a obdiv k dosavadní šedesátileté životní cestě, ale také jako přání mnoha inspirací k další úspěšné tvořivé vědecké a pedagogické práci.

* * * * *

Každý životopis je více nebo méně strohým výčtem nejdůležitějších životních dat. Proto si myslím, že je potřeba, abych takovéto pojednání doplnil „obrazy ze života“:

¹Pedagogická orientace uveřejnila v čísle 3, roč. 1998 články pana docenta Kohoutka *Historie pedagogicko-psychologického poradenství* a *Školská profesní orientace*. Dále přinesla recenze jeho knih: *Základy pedagogické psychologie* (č. 2/98), *Základy sociální psychologie* (č. 3/98) a *Osobnost a sebepoznávání studentů* (č. 2/99). (Pozn red.)

Přicházím do pracovny vysokoškolského učitele. Po pravé straně svítí z monitoru počítače Internet. Podáváme si ruku. Na stolku se objevují dva šálky s kávou a pan docent se nadšeně rozhovří o mnohých plánech ve vědecké i pedagogické práci i o některých pracovních záležitostech. Ale zazní, ačkoliv řečeno zcela mimochodem, přesto značně disharmonicky, slovo „důchod“. Musím na toto slovo nesouhlasně reagovat, protože onen pojem v mých očích rozhodně nepatří k tomuto nesmírně činorodému a optimistickému člověku, s nímž se po létech opět setkávám.

Dovolil bych si vložit ještě vzpomínku:

Bylo to před řadou let, v Pedagogicko-psychologické poradně města Brna. Ačkoliv všechna místa tam byla beznadějně obsazena, dostal jsem přesto možnost pracovat alespoň externí formou. Mohl jsem se také účastnit na odborných akcích apod. Velmi brzy jsem si povšiml, že pan ředitel psal podnětné a zajímavé odborné publikace k okruhům odborných problémů, které poradna řešila. Navíc se neuzavíral diskusím, a tak mi také, napříkld, zpřístupnil osobnost a činnost tehdy mně zcela neznámého Jaroslava Foglara. Prezentace tohoto spisovatele na několika přednáškách, která v té době znamenala projev osobní statečnosti, se mu stala dokonce osudnou. Působilo na mě také velmi dobrým dojmem, když jsem viděl, že do poradny má „vždy otevřené dveře“ dr. Bárta, bývalý ředitel.

Tolik má osobní vzpomínka.

Dnes si uvědomuji, že pro mě osobně tento přístup výrazně přispěl k utváření názoru na adekvátní vlastnosti vedoucího pracovníka a byl mi oporou i pro moji vlastní praxi na dalších pracovištích.

Karel Ouroda

Erratum

Ve stati prof. Blížkovského a kol. s názvem Celkové zhodnocení stavu vzdělávání v ČR, uveřejněné v PO č. 4/99, s. 2–16, zní úvodní věta správně takto:

Československá reformní pedagogika dospívala již v 30. letech před druhou světovou válkou k otevřenému demokratickému modelu dvanáctileté společné, vnitřně diferencované základní školy prvního a druhého stupně a středních škol, který se v podobě primární a sekundární školy v podstatě osvědčuje ve většině vyspělých zemí dodnes.

Omlouváme se za toto nedopatření čtenářům i autorům stati.

Redakce.